<"xml encoding="UTF-8?>

Ehli-bejt u bh-a alhamijadu

Otkad se Bosna susrela sa islamom, u bošnjačkoj umjetnosti, književnosti, nauci i kulturi živi Ehli-bejt. Mi ćemo se ovdje baviti samo književnošću, i to samo jednim tokom bošnjačke književnosti – alhamijadom, iako su i književnost na orijentalnim jezicima i moderna literatura ovoj časnoj obitelji posvetili blistave stranice ljubavi i talenta. Upravo stoga je nemoguće iz svekolike bošnjačke književnosti izlučiti ovu, i općenito temu religije, a da ona ostane govorljiva u punini svoga umjetničkog smisla i poruke.

Još od XVI stoljeća bošnjački pjesnici unose u svoja djela pijetet prema Ehli-bejtu. Tu se, u raznim književnim formama i medijima, iskazuje divljenje i privrženost prema najodabranijem čovjeku u povijesti ljudskog roda Muhammedu, a.s., njegovom zetu Aliji, kćerki Fatimi i njihovim sinovima Hasanu i Husejnu. Među njima je poslanik Muhammed, kao jedini ljudski uzor, najčešći motiv, a čin njegovog rođenja u poemi mevlud najpopularnija književna forma. Prvi spomen obilježavanja 12. rebiul-evvela u Bosni nalazimo u vakufnami Gazi Husrev-bega, kojom ovaj vakif određuje da se toga dana, u njegovoj džamiji u Sarajevu, prouči mevlud. U Sarajevu je znameniti Bošnjak, pjesnik Fadil-paša Šerifović, oporučio vakufom učenje mevluda, također u džamiji. Vremenom se, pored džamijskog ambijenta, mevlud ustalio i kao obiteljska svečanost, a i povodi su obuhvatili radost općenito: rođenje, sunnet djeteta, sklapanja braka, useljenje u novi stan i sl. Sve do 1878. godine, do prvog izdanja Mevluda Saliha Gaševića, (18_), svečanost obilježavanja rođenja Muhammeda, a.s., priređivana je na turskom jeziku. Od Gaševićevog Mevluda taj tekst postaje svenarodna svojina, razumljiv svakome slušaocu. Spjev rođenju posljednjeg Božijeg Poslanika od Saliha Gaševića nije samo prvi mevlud na bosanskom jeziku, on je bio matrica na kojoj su te poeme gradili svi alhamijado pjesnici. Pored Gaševića, na bosanskom jeziku arebicom mevlude su spjevali: Muharem Dizdarević s pjesničkim pseudonimom Muhamed Rušdi (1825-1903), Arif Sarajlija (1861-1916) i Seid Zenunović (1875-1932). Posljednji mevlud arebicom štampan je 1942. godine u Sarajevu, Gaševićev mevlud je do tada a i kasnije, objavljen u više od trideset izdanja, i na latinici i na ćirilici, pa i po tome spada među popularnije spjevove o rođenju Muhammeda, a.s.. Od početka

dvadesetoga vijeka do danas nastalo je niz mevluda na bosanskom jeziku i latinicom, odnosno ćirillicom. Svoju umjetničku imaginaciju okušali su na ovoj temi Musa Ćazim Ćatić (1878-1915), Safet beg Bašagić (1870-1934), Semaudin Sarajlić (1887-1960), Rešid Kadić (1912-1988) i Ešref Kovačević (1924-1996). Na arebici se Ehli-bejt kod Bošnjaka javlja u ovim književnim žanrovima: mevlud, miradž, vefat, ilahija, kasida, uspavanka. Mevludi na arebici, izuzev Zenunovićevog, zapravo su preradbe i manje ili više uspjele imitacije Gaševićevog Mevluda, a u njemu, već u Predgovoru, iskazuje se želja za spjevom na bosanskom jeziku ne samo da bi se znao njegov sadržaj, nego i da se svojom riječju iskaže ljubav prema posljednjem Božijem Poslaniku:

Mi smo žudni znati mevlud šta kaže
Našem svecu mi smo ašik odviše.

Mevlud Saliha Gaševića također nije orginalan, to je slobodan prepjev istovrsnoga spjeva Bursali Sulejmana Čelebija (XIV stoljeće). Sastavljen je od predgovora (12 distiha), kratke pjesme. Koristi mevludi šerifa (5 distiha), osnovnog teksta Mevludi nebijji ala lisani bosnevi – Mevlud Poslaniku na bosanskom jeziku (98 distiha) i miradža – Miradž nebijji alejhi-s-selam (93 distiha).Svaki mevlud, pa i ovaj, kazuje o posebnim događajima i znacima koji navješćuju nešto izuzetno činom rođenja. Kod Gaševića je to ovakvo čudo:

Kad je majka Muhammeda rodila
Pozdravom je Kaba sedždu činila.
Od veselja do zemlje se sagnula
I natrag se bez zijana vratila.

Konstanta u svim mevludima jeste i da se pri rođenju Poslanika javlja svjetlo – simbol obasjavanja ljudskog roda milošću Božijom – islamom:

I rodi se car od dina ona čas
I u nuru utopi se vas.
(Gašević)

ili

Vas se dun''ja nebom nurom zasja
Kad izađe na dunjaluk Mustafa

Sve stvoreno učini se veselo
Briga ode, život dođe nanovo
(Gašević)

Ljubav obuhvata sve što je u vezi s Muhammedom, a.s., svako dobro dolazi s njim, a najveći dobitak od njegovog rođenja je milost Božija da smo s njim u islamu sjedinjeni. Sastavni dio gotov svakog mevluda je miradž. Taj dio poeme prati razigrana mašta koja bi da dokuči izgled nebeskog prostranstva, da prati put Poslanikov po neviđenim nespoznatim predjelima, da zaviri u tajne vječnog života, u sve ono što je bilo dostižno samo Božijem odabraniku na ovom specifičnom putovanju. Taj dio zahtijeva najviše inventivnosti jer pokušava da pomiri historiju i očigledno sa skrivenim i tajnovitim. Posebna pažnja pridaje se onom bitnom postulatu islama da se Svevišnjem ne prispodobi bilo šta iz ljudskoga iskustva. I kad dođe veli tren susreta, postaje racionalna deskripcija i ustupa mjesto maštи, a i ona je samo ljudska, ograničena, nemoćna. I takva je kod svih pjesnika miradža. Uzdržanost od zamišljanja jedinstvenoga susreta leži, dakle, koliko u nemoći ljudskoga uma toliko u svetosti samoga događaja. Muhamed Rušdi je najplodniji alhamijado pisac, iako se javlja na samome kraju ovoga toka bošnjačke literature. On je ujedno, u ukupnoj našoj književnosti, autor najobimnijega opusa o Ehli-bejtu. Napisao je dva mevluda, dva miradža (jedan kao poseban spjev), mevludsku dovu u prozi, dva vefata: Vefatinnebiji sallallahu alejhi ve selem (Smrt Poslanika neka je na njega Božiji blagoslov i spas) i Vefati Fatimetuzzehra radijallahu anha (Smrt svijetle Fatime, neka je Bog zadovoljan njome), dvije didaktičke pjesme Bosnevi Bagdad hanumende hikajesi (Priče na bosanskom o bagdadskoj gospođi i Hićaja islam Jehudi (Priče o Jevreju koji je primio islam) te Bosnevi lisan ile ahlak Muhammed resulullah (Na bosanskom jeziku o naravi Muhammeda). Prvi mevlud (mevludi šerifi) ima 210 distiha i deset distiha pod naslovom: O vrijednosti učenja mevluda (Mevludi šerifin fazileti). Ovdje je miradž ukomponiran u cjelinu djela, u kontinuitetu s opisom rođenja bez ikakve naznake. Mevlud je građen po uzoru na Gaševićev, čak su neki stihovi doslovno preneseni. Nije to, ipak, puko prenošenje teksta uzora, ovaj mevlud je nešto duži i u njemu je vidno nastojanje autora da iskaže svoja osjećanja i

razmišljanja. Iako je nastao nakon Gaševićevog, sadrži više orijentalizama. Drugi Rušdijin mevlud ima 15 distiha uvoda (Mevludi šerif) i 189 distiha osnovnoga teksta (Mevlud šerif bi lisani bosnevi). Ovdje je miradž (Miradžun nebijji alejhis-salatu ves-selam) dat kao posebna cjelina od 88 distiha. I ovaj mevlud je sa Gaševićeve matrice, ali on, više nego prvi, obiluje turcizmima i cijelim konstrukcijama na turskom jeziku. Oba Rušdijina mevluda jesu ugledana na Gaševićeve matrice, ali on, više nego prvi, obiluje turcizmima i cijelim konstrukcijama na turskom jeziku. Oba Rušdijina mevluda jesu pisana po ugledu na Gaševićev, ali su oni nastali u želji autorovoj da slušaoce pouči koristi od učenja mevluda a i da sam iskaže svoju ljubav i pijetet. Jer, sam čin učenja, ispoljavanje emocija i pobožnosti, jednaki su dobru što se očekuje od Poslanika – zagovornika ummeta kod Boga. Poslanik je, veli se u mevludu, od svega nezamislivoga blaga koje mu je nuđeno odabrao ummet da se stara o njemu. Takvi pasaži praćeni s redovno pojačanim emocijama, pa i suzama radosnicama što se učestvuje u tom činu. Iako svaki mevlud sadrži i molbu Svevišnjem da prospe svoju milost na autora i slušaoce, Rušdi je preradio jednu dovu s turskog jezika (Duši mevludi šerif) i objavio kao zaseban tekst. Top je tipizirani prozni sastav koji se uči nakon mevluda. Jedina je razlika u tome što je Rušdijin tekst na bosanskom, a inače su na turskom ili arapskom jeziku. Smrt poslanika Muhameda, a.s., je poema od 164 distiha i pripovijeda o Poslanikovoj pripremi na put u vječni život. Iako je Poslanik obradovan skorim susretom sa svojim Gospodarom, spjev odiše melanholičnim tonom, a posebno se sjetno doima trenutak kad njegova kćerka saznaje da joj otac seli, odnosno kad se djed oprašta od svojih unuka. U posljednjem času Muammed, a.s., brine za svoj ummet pa meleku Džibrilu poručuje:

Mučno meni dušu vadi, ja meleć,
Njima lahko dušu vadi, ja meleć.

I ovdje su iskazane one bitne karakteristike Božijeg odabranika: potpuna predanost svome Stvoritelju, plemenitost, ljubav, požrtvovanost, skromnost. Kao nastavak priče o smrti Muhammeda, a.s., je smrt hazreti Fatime (91 distih). Ni nakon šest mjeseci od očeve smrti Fatima ne suši svoje oči od žalosti za rastankom. Kako joj nije bilo dovoljno da svakodnevno odlazi na posvećeni mezar, moli svoga muža Alija da joj u blizini toga mjesta sagradi kućicu kako bi bila što bliže svome roditelju.

Ime njojzi kuća plača nadji ti
Ja u njojzi krivim suzam plakati

Nakon izvjesnog vremena dobila je znak da će i ona uskoro seliti pa priprema svoju obitelj na taj događaj.Ona je obradovana skorim susretom s ocem, ali je njen rastanak od djece veoma bolan. Brižna je kako će djeca bez njezine skrbi:

Ah ko će vam vaše glave umiti,
I ko će vam vaše kose češljati.

Jedna joj je utjeha što ih ostavlja brižnim ocu, pa s tim osjećanjem smirena odlazi s ovog svijeta. Vefati kao književna forma bili su veoma omiljeno štivo, na njima se okušalo više autora, objavljivani su u mnogim izdanjima ali isto tako i prepisivani, pa ih je imala bezmalo svaka bošnjačka kuća. Dvije didaktičke pjesme: Priča na bosanskom o Bagdadskoj gospođi i Priča o Jevreju koji je primio islam nastale su po uzoru na istovrsne turske spjevove. Prva priča (30 distiha) je pohvala mevludu i pijetet prema Poslaniku:

Dobro mevlud Pejgambera pazite
Sebi Božiji dobro rahmet tražite.

Drugi spjev (53 distiha) priča o Jevrejki koja u snu razgovara sa Poslanikom i shvata kako se, na oba svijeta, zasluži dobro i blagodat. Među djelima ispravnoga života jeste i učenje mevluda i poštivanje Božijeg Poslanika. Na javi ona spoznaje istinu i zajedno s mužem prihvata islam. Iako su ovo preradbe s turskog jezika, u njima je vidljiv autorov rukopis. Njegov odnos prema temi iskazan je s puno ljubavi, poštovanja i uzdanja. I pjesma o naravi poslanika Muhammeda, a.s., je sa turskoga uzora, također pripada didaktičkoj literaturi. Za razliku od dvije navedene hikaje, ovdje je akcenat na odabranim osobinama Muhammeda, a.s., koje, naravno, treba slijediti što više i na njih se ugledati. Međutim mnogi ljudi to ne shvataju ili ne vide, pa ih pjesnik prekorijeva, ali ne štedi ni sebe u zahtjevu da se treba ugledati na taj uzor, kad je već takva milost ljudskom rodu ukazana njegovim boravkom na ovom svijetu. Poslanik je predstavljen kao oličenje znanja, dobrote, pravednosti, pobožnosti, krijeposti, pa je zato sve

što je činio uzorito. U ovom spjevu Rušdi koristi dosta pojmova na arapskom jeziku kako bi što vjernije iskazao svoju religioznu misao. Svoj golemi opus o Ehli-bejtu Muhamed Rušdi je gotovo u cijelosti preradio ili prepjevao sa turskoga originala. Iako je predložak tuđi, njegovi spjevovi nisu puko prenošenje iz jezika u jezik. Već sama posvećenost temi govori dosta o autoru – on kroz taj medij ispoljava svoju vjeru, ljubav, odanost, ali i misaonost i talenat. Moglo bi se reći da je ovom autoru tema Ehli-bejta bila uzor i uputa. Još je jedan mevlud na arebici nastao po uzoru na Gaševića. Napisao ga je Arif Sarajlija, zakašnjela pojava u alhamijado literaturi. Njegov spjev s naslovom: Ovo je prijevod mevluda časnog Poslanika na bosanski jezik (Haza terdžumanu mevlidiš-šerifin nebijji bi lisani zarifil-bosnevijji), kako i sam govori, je prerada Gaševićevog Mevluda, ali je nešto duži od njegovog (462 stiha). Spjev je podijeljen na sedam poglavlja, među kojima je posebna cjelina miradž. Prvi put je objavljen na arebici 1909. godine u Istanbulu, zatim je decenijama štampan i na latinici i bio veoma popularan. Među alhamijado mevludima poema Seida Zenunovića je najorginalnija. Pojam orginalan uzimamo uvjetno, jer je tema zadata, slična ili ista organizacija teksta, forma, odnosno tok radnje jedinstven za sve mevlude bez obzira na medij. Sastoji se od Predgovora (16 distiha), Rođenje Muhameda, alejhis-selam (84 distiha), Dodatka mevludi šerifu (23 distiha). Predgovor je didaktička pjesma o vrijednostima učenja mevluda i prisjećanje na život Poslanika. Osnovni tekst slijedi sadržaj mevluda općenito. Dodatak, na kraju, mogao bi se nazvati natom, odom poslaniku Muhammedu, a.s.:

Eto braćo, svima nam je sad jasno,
Bez njega bi nama bilo opasno.

Pa ko želi Pejgambera vidjeti
on će na njeg sve salavat učiti.

Zenunovićev mevlud kazan je riječima predanog vjernika i iskrenog poštivaoca Ehli-bejta. Prvi put je objavljen na arebici 1929. godine, često je izvođen jer mu je forma podesna za učenje, a tome je doprinio i čist jezik. I Zenunović se okušao u opjevanju smrti Muhammeda, a.s., i kćerke mu Fatime. I ovdje je Zenunović originalan i na njegove spjevove ugledao se Alija Sadiković u tolikoj mjeri da ih je, kako sam navodi gotovo prepisao: Zenunović je ovaj vefat pravio Sadiković dodo i popravio. Mevludi i vefati Muhammedu, a.s., i hazreti Fatimi su, u temi o Ehli-bejtu, najpopularnija forma alhamijado literature. Oni svojim sadržajem nose vrlo

izraženu didaktičku poruku, a to je inače bitna odlika alhamijada. Spjevovi o posljednjem Božijem Poslaniku i njegovoj časnoj obitelji su tako duboko i prisno ušli u bošnjačku dušu da su, i pored brojnih izdanja, veoma mnogo prepisivani i učeni napamet. Što se tiče ove odabrane porodice, u alhamijadu su nastale još uspavanka "Hazreti Fatima kad bi šikala", nepoznatog autora, ilahija “Kad ja pođoh u džamiju”, koja se također recitirala prilikom uspavljivanja djece, te prozni tekst "Sejtanname", također od nepoznatih autora. Ovaj prozni tekst je priča o univerzalnim pojmovima dobra i zla, napisan u dijaloškoj formi između Poslanika i šejtana. Smisao ovoga didaktičkog teksta je da pouči, da razluči dobro od zla, korisno od štetnog, dozvoljeno od zabranjenog, pohvalno od pokuđenog. U alhamijadu je kruna časne obitelji najčešća tema i to u raznim književnim formama, slijede zatim hazreti Fatima, predstavljena kao odana kćerka, uzorna majka i supruga, odabrana među ženama. Hazreti Alija, za razliku od stihova na orijentalnim jezicima gdje se veoma često javlja kao simbol znanja, pobožnosti i hrabrosti, u alhamijadu je sveden na brižnog oca i plemenitog supruga. Ovdje, također, nema teme Kerbele niti drugih motiva vezanih za hazreti Hasana i hazreti Husejna, oni se javljaju jedino u kontekstu smrti njihove majke i djeda. Postoji, na arebici, jedan prozni kraći tekst kao komentar pjesmi nepoznatog autora na turskom jeziku o temi Kerbele. U tekstu koji pjesmu prati pojašnjava se šta se i kako desilo na Kerbeli kad je stradao hazreti Husejn. Tekst se nalazi u Gazi Husrev-begovoj biblioteci.

Bez obzira na to što je tema Ehli-bejta u poeziji na orijentalnim jezicima i u modernoj bošnjačkoj književnosti iznesena znatno jačom umjetničkom snagom, nijedno od tih dijela nije se po popularnosti približilo alhamijado tekstovima. Oni su i danas živa i govorljiva riječ ljubavi, pijeteta i odanosti, oni i danas odzvanjaju svojom porukom u prostorima džamija, tekija (ovdje posebno ilahije), privatnih prostora, urasli dubokim korijenima u srce i um. Ehli-bejt tako u bošnjačkoj književnosti, nezavisno od forme, umjetničkog dometa i medija, jeste jedno – jedna suština, ljubav, zagledanost i uzor onom sufijskom čežnjom prema Odabranom i njegovoj obitelji – mir neka je s njima.

Literatura:

1. Gašević, hafiz Salih: Mevlud, u : Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka, Sarajevo, 2000.
2. Nametak, Abdurahman: Muhamed Rušdi, monografija i tekstovi, Sarajevo, 1981.
3. Spomenica Gazi Husrev-begove četirstogodišnjice, Sarajevo, 1932, str. XVIII.
4. Zenunović, Seid; Mevlud, u: Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka.